LACKO, Martin (ed.). *Partizánske zločiny v pamäti národa (Príbehy z rokov 1944 – 1945).* Partizánske : Múzeum ozbrojených zložiek 1939-1945, o. z., 2024, 144 s. ISBN 978-80-974511-1-0.

Pri príležitosti 80. výročia vypuknutia Slovenského národného povstania sa na knižné pulty dostalo viacero titulov venujúcich sa atrocitám na našom území z obdobia 1944 až 1945. Po monografii Marcela Maniaka *Navždy napísané krvou. Vojnové zločiny* z popradského vydavateľstva TabitaArt opisujúcej vojnové zločiny príslušníkov ozbrojených síl Nemecka, Sovietskeho zväzu, Rumunska a slovenských povstalcov i partizánov zostavil historik Martin Lacko popis 7 krvavých udalostí odohrávajúcich sa na Slovensku v závere druhej svetovej vojny. Po úvode z pera zostavovateľa nasleduje 7 textových kapitol ukončených zoznamom skratiek, prílohou a menným registrom.

V texte predhovoru Z bojov za demokraciu v roku 1944 zostavovateľ uviedol, že z 90 000 príslušníkov Brannej moci Slovenskej republiky sa do Slovenského národného povstania v auguste 1944 zapojilo asi 18 000, teda 20 %. Počas predchádzajúcich spoločensko-ekonomických formácií sa o odvrátenej strane rezistencie odvážil písať z domácich autorov iba Jozef Jablonický v knihe *Povstanie bez legiend*. Zatiaľ čo nacistický okupačný teror zapríčinil na Slovensku smrť asi 5 000 obyvateľov, zločiny partizánov a povstalcov si vyžiadali približne 2 000 obetí.

Prvý príbeh Ladislav Littrich: Spomienky na puč v Turci pochádza od zástupcu starostu Turčianskeho Svätého Martina L. Littricha (1905 – 1989) a opisuje činnosť Revolučného partizánskeho tribunálu v Sklabini, ktorý odsúdil na smrť 150 ľudí. Podľa jeho údajov bolo v Turčianskosvätomartinskom okrese popravených 320 nevinných civilistov. Po emigrácii do Rakúska koncom vojny sa Ladislav Littrich rozhodol pre odchod do Austrálie, kde sa stal spoluzakladateľom Združenia austrálskych Slovákov.

Príbeh Jozef Nemčok: Za podporu Slovenského štátu – odstrelenie sa týka zamestnanca Daňového úradu v Kremnici Karola Nemčoka (1909 – 1974) z obce Šváb, ktorý ako člen Hlinkovej slovenskej ľudovej strany koncom augusta 1944 po odsúdení na trest smrti partizánskym súdom prežil strieľanie väzňov a podarilo sa mu zranenému utiecť z masového hrobu. Po oslobodení strávil ešte 18 mesiacov vo väzení a v dôsledku „Februárového víťazstva pracujúceho ľudu“ sa z neho ako bývalého daňového úradníka stal robotník premiestnený do práce v Okresnom stavebnom podniku Šahy. Životnú skúsenosť svojho otca podal jeho syn Jozef Nemčok (1936 – 2024) ako jeden zo 7 potomkov K. Nemčoka.

Ďalší príbeh Josef Pöss: Dni hrôzy v Sklenom podal miestny farár Josef Pöss narodený v roku 1916 v Handlovej. Prežil hromadnú popravu v Sklenom zo septembra 1944 a následne bol odvezený do tábora na zámku v Slovenskej Ľupči. V októbri 1944 evakuoval do Rakúska, kde po skončení vojny pôsobil ako duchovný. Pastoráciu vykonával aj v západnom Nemecku ako dušpastier vyhnaných Nemcov a v roku 1970 obdržal titul monsignor.

Príbeh Josef Maday: Krvavá štiavnická štreka približuje svedectvo tohto kňaza (1915 – 1987), ktorý bol v obci Veľké Pole počas druhej svetovej vojny katolíckym kňazom. Počas Slovenského národného povstania ho zaistili partizáni a pracoval v tábore Brezno – Rohozná. Po oslobodení ho internovali v Königsbergu a v roku 1946 sa zaradil k Nemcom vysťahovaným zo Slovenska. Ako kaplán pôsobil v Nemeckej spolkovej republike až do odchodu do dôchodku.

Svedectvo Paula Fáberová: Keď prichádzali Nemci, ľudia plakali od radosti vzišlo od zamestnankyne notárskeho úradu z Veľkého Poľa, kde v roku 1919 pod menom Paula Mötzbauchelová prvýkrát uzrela svetlo sveta. Stala sa svedkyňou trýznenia zaistených osôb povstalcami vo vagónoch na trase zo Žarnovice do Banskej Štiavnice. V októbri 1944 evakuovala do Sudet a po skončení vojny nemusela byť napriek nemeckej národnosti vysídlená z krajiny vďaka jej manželstvu uzatvorenému so Slovákom. Neskôr žila v obci Nová Ves nad Žitavou.

Predposledný príbeh Štefan Fárek: Prežil vlastnú popravu je venovaný bývalému vládnemu komisárovi obce Kľak a miestnemu obchodníkovi Štefanovi Fárekovi, ktorý sa tam narodil v roku 1897. V decembri 1944 mu ako bývalému príslušníkovi Hlinkovej gardy partizánsky súd uložil trest smrti zastrelením, ale podarilo sa mu so zranením vyhrabať z masového hrobu. Ukrýval sa na kremnickej fare a v tamojšej nemocnici, pred prechodom frontu evakuoval do Zbehov pri Nitre. Po oslobodení sa nevyhol ani lynčovaniu zo strany rodákov pre podozrenie z účasti na vypálení obce Nemcami a ani vyše sedemmesačnému väzeniu v Novej Bani až do decembra 1945. V nasledujúcom roku bol za kolaborantstvo odsúdený novobanským okresným ľudovým súdom na osemmesačné väzenie v Banskej Bystrici, zomrel až v roku 1978.

Záverečné svedectvo Pavel Mihalka: Povstanie pod Tribečským pohorím opisuje zážitky vysokoškolského študenta s pôsobením údajne až 3 000 partizánov v katastri obce Zlatno počas Slovenského národného povstania. Budúci RNDr. Ing. P. Mihalka priblížil vtedajšie partizánske popravy, ubytovávanie vojakov Veľkonemeckej ríše v Zbehoch aj leteckú nehodu nad touto obcou nachádzajúcou sa v okrese Zlaté Moravce.

Odstup ôsmich decénií od Slovenského národného povstania neznamená, že by názory profesionálnych i amatérskych historikov na jeho priebeh boli jednotné, predovšetkým však už v súčasnej dobe slobodného bádania absentuje unifikovaný náhľad na toto vojenské vystúpenie z roku 1944 príznačný pre režim z obdobia 1948 až 1989. Aj s priblížením osobných svedectiev jeho pomaly miznúcich účastníkov či ich potomkov v rámci orálnej histórie je možné zaznamenať všetky aspekty povstaleckých aj partizánskych akcií v čase rezistencie. Pripomenutie si obetí z radov karpatských Nemcov či prívržencov vtedajšieho domáceho režimu z augusta až októbra 1944, ktorých počet bol nepochybne menší než obetí nacistického teroru, môže prispieť ku komplexnému spracovaniu takmer 60-dňového výseku slovenských dejín polovice XX. storočia.

Rudolf Manik